

שאי אפשר לומר באופן אחר, והוא עפ"י היות המלמד במדרשות של תורה, והזכירו עוד והעמידו תלמידים הרבה, דמועיל לפלפולה של תורה כמתן מרבה ישיבה מרבה חכמה, ועשו סייג לתורה, ע"י אסמכתות, וזהו מתגדל הפלפול והחקירה ושומר את ההוראה שלא ימוע.

והנה בימי נביאים אחרונים חגי זכריה ומלאכי שבו לארץ ישראל צביה שני והיה לישראל מקום לחשוב שאין לרץ עוד להגדיל תורת החקירה בישראל, והיו נסמכים בהוראה על אור צית המקדש כמו שהי' צביה ראשון, מש"ה כל מלאכי תומם הנבואה, ידעו שעיקר תכלית שיבת ישראל לציון לא, היה אך הכנה לגלות הארץ אשר יהי', כמבואר בשיבת האזינו להלן ל"ב מקרא ל"ו, על כן הזהיר את ישראל זכרו תורת משה עבדי וגו', וכמו שביארנו לעיל שהזהיר על דרך החקירה ומידושי הלכה ע"י חקים ומשפטים. וידוע במגילה דע"ו ח' דמלאכי זה עורא הסופר, וכתיב ב"י בעורא ו' סופר דברי מצות ה' וחקיו על ישראל, ואם היה כתוב סופר מצות ה', הי' המשמעות שהי' מונה חר"ג מצות שיש בזה חכמה גדולה, אבל לשון דברי מצות ה', משמעו הפרטים שיש בכל המצות, כמו דפי בירו' שקלים פ"ה על לשון משפחות סופרים, שהיו סופרים פרטי הדיונים בכל מצוה, ויותר משמע לשון סופר דברי מצות ה' כדאי' בקדושין דף ל' שהי' מונה אומיות בכל מצוה לדרוש על כל יתור ומסר הלכות חדשות, והיינו דברי מצות ה' הדיבור שבמצות ה', וחקיו של עורא מה שהעלה ע"י שהי' מחקק ומחדש הלכות על ישראל, לימד אותם לכל ישראל לעשות כן, ומאז והלאה נמרחב כח תורה שבע"פ בכל דור ודור. ושלמה המלך בספר משלי המשיל חלק התורה בזה האופן לעץ חיים, ואמר עץ חיים הוא למחזיקים בה ומומחיה מאושר (משלי ג), ושפוט לחייל דהיא התורה, כדאי' ברכות דל"ב ב' ועץ חיים תאורה בזה אין עץ חיים אלא תורה שנא' עץ חיים הוא למחזיקים בה וגו', וכ"ה בירו' סוטה פ"ו ובכ"מ, שגידול תורת המלמד הרי הוא כגידול עץ חיים, דהעץ גדולו וקיומו תלוי בעיקר שרשוהי בעומק הארץ, אע"ג שאין נראה לעין כמות השרשים, מר"מ הכל מבינים שכן הוא, דכלא זה הי' האילן נעקר ונופל, ואח"כ יוצא העץ מן הארץ ביעור עב הרבה, והוא היסוד שעליו העץ עומד ואינו נשבר ברומ, אח"כ גדל וכולך והוא דק, ויש עוד עץ שצמחצט גבהו יש כמה ענפים מתפשטים, ואח"כ גדל עוד דק והולך, ואח"כ עוד חיזה ענפים מתפשטים וגדל עוד דק והולך, עד שמגיע לתכלית האילן, שיש הרבה ענפים לאין שיעור ברחבו, וכל ענף נושא ענפים קטנים, כך הי' גידול תורת הפלפול בישראל, ממחלה נחקק בלוחות השניות מה שמלמד ותיק עמיד לחדש, וכמו שביארנו בס"ד בפ' משא ובפ' עקב בענין הלוחות, וזה הי' שורש פלפול של תורה, ואע"ג שאין לנו השגה היאך נכללו בלוחות כל זה, אבל יש לנו להאמין ע"פ דיוקי המקרא שכן הוא, וגם הדעת נוחת שאם לא היה בזה כח אלהי כבר היה נעקר ונופל ע"י רוחות קשים שעובר על זה הלמוד. ובימי משה ויהושע עלה היסוד בפועל ע"י משה בערבות מואב, ואח"כ יהושע ועמיאל בן קנו ומשפחות סופרים שהיו עמו, המה הניחו יסוד עב ממנו פנה תמנו ימד, ואח"כ נעבר הרבה כח התורה בישראל עד שמואל הדוד ושלמה שהמה הרחיבו כח פלפולה של תורה, ושלמה הזהיר בס' משלי הרבה ע"י, אחריו חזר להיות גדל דק ומעט, עד יחזקיהו המלך שחזל עול מפני שמנה של תורה, ושוב נעבר עד יאשיהו, ומשם והלאה נמרחב לאין תכלית, וכל ענף בזה הדרך נושא ענפים הרבה, וזהו כלל ענין הנעלה הלו, אשר הוא יסוד ושורש תורת המלמוד הקדוש:

3. פתח ואתחנן - מאת הגדול וינאש - ברכות התורה ג' י"ג

העמק דבר 6 בעת ההיא - שנחלק הנחלה לבני

גד ובני ראובן, וראה כי ההכרח להשריש בישראל כח המלמוד והעסק בה, כמו שביארנו שזה היה שורש הגלות, והגלות גורם ההכרח לתלמוד, ורצה משה רבינו שיהיה זה הפעולה בארץ ישראל שמסוגל יותר מעבר הירדן, ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל וכמש"כ לעיל, וביחוד ירושלים אשר היא מסוגלת ללאת תורה ממנה, וביחוד מקום צית המקדש בזה הי' יראה (א), וביקש לזה לשם להרצין תורה:

הרחב דבר

(א) וגם עד שלא נבנה בית המקדש היה המקום מקודש לתורה, ומש"ה כשמלאו דוד ושמואל הרואה אותו מקום, עשו אותו לשער המזרחי בהלכה. והיינו דכתיב בתהלים ע"ח וימאס באהל יוסף וגו' ויבחר בשבט יהודה את הר ציון אשר אהב, ומשמעות הלשון אשר אהב קודם שצחרו לנהמ"ק, והיינו משום שנקבע שם שער המזרחי בהלכה, אשר אהב הי' יותר מכל משכנות יעקב כדאי' בברכות ד"ח א'. ודייק הכתוב הר ציון דמש"ה נקרא הר כמש"כ בס' בראשית י"ב י"ו. והיינו שהצבית הי' לדוד בס' שמואל ב' ו' כתיב ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעמיו ושכן מחתי, ואי' שם ד"ו כל הקובע מקום לתורתו ארציו נופלים תחתיו, והבי' עיקר הנוס' והבי' אי' ברי"ף, וליף מזה המקרא ושמתי מקום וגו' ונטעמיו, דדברי חכמים כמשמרות נטועים, ואנן מצרכינן ותי' עולם נטע בחוכמו והוא התלמוד. כמבואר בשו"ע או"ח סי' קל"ט, ואמר הקב"ה לדוד שיהי' מסייע לקבוע מקום לתורה, והיינו בזה שנמלא ההר הטוב הזה, ועשה שם דוד ישיבה מיד, והוא דכתיב דה"ב ג' ויחל שלמה לננות את בית ה' וגו' אשר הכין במקום דוד בגורן ארצו היבוס, ואין הלשון מדויק, אלא משמעו במקום אשר הכין דוד מכבר להיות מקום קבוע לתורה: